

Makalenin Geliş Tarihi: 17.07.2019
Kabul Tarihi: 19.07.2019
Makalenin Türü: Araştırma-İnceleme

17 ŞUBAT 1926'DA KABUL EDİLEN TÜRK MEDENİ KANUNU'NA GÖRE TÜRK KADINININ HAK VE ÖZGÜRLÜKLERİ

RIGHTS AND FREEDOMS OF THE TURKISH WOMEN ACCORDING TO THE TURKISH CIVIL CODE ACCEPTED IN FEBRUARY 17, 1926

Doğan KOÇAK*

ÖZ

Cumhuriyet'in ilanından önce ve sonra medeni kanun alanında birçok çalışma yapıldı. Ancak bu doğrultuda oluşturulan medeni kanun komisyonlarının çalışmalarından bir sonuç alınmadı. Bu nedenle 1922-1925 yılları arasında bir medeni kanun hazırlanamadı ve 1926'da İsviçre Medeni Kanunu kabul edildi. Bu kanun ile kadına erkek karşısındaki hukuki ve toplumsal eşitlik verilmiş oldu. Bu çalışmada, Türk kadınının medeni kanunun kabulünden sonra elde ettiği hak ve özgürlükler hakkında bilgi verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Türk Medeni Kanunu, Türk Kadını, Eşitlik, Kadın Hakları.

ABSTRACT

Many studies were carried out in the field of civil code before and after the proclamation of the Republic, However, the civil code commissions created did not succeed in this direction. Therefore, a civil code could not be prepared between 1922-1925. And the Swiss Civil Code was adopted in 1926. This civil code gave women legal and social equality against men. In this study, information will be given about rights and freedoms obtained by Turkish women after the adoption of civil code.

Keywords: Turkish Civil Code, Turkish Women, Equality, Women's Rights.

*Atatürk Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü Doktora Öğrencisi:
dogan_kocak25@hotmail.com

GİRİŞ

Bu makalenin yazılmasındaki amaç; Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesinden sonra Türk kadını üzerindeki olumlu etkisinin yeni kaynaklardan faydalanılarak değerlendirilmesidir. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda Türk Medeni Kanunu'nun kabul edilmesindeki sosyal sebepler üzerinde durulmadığı –özellikle kadın hakları ile ilgili konular- ve bu bilgilerin yeterli olmadığı görülmektedir. Bu doğrultuda ifade edilen eksiklik giderilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca çalışma konusu, elde edilen yeni veriler ile tarihi kronolojiye uygun olarak ele alınmaktadır.

“*Hukuk*”, toplumdaki bireylerin birbirleriyle ve devletle olan ilişkilerini düzenleyen kurallar bütünüdür¹. Türkçede “*hakk*”ın çoğulu olarak kullanılmaktadır. Hukuk, Özel ve Kamu Hukuku olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kamu Hukuku; Anayasa Hukuku, İdare Hukuku, Ceza Hukuku... vb. oluşmaktadır. Özel Hukuk ise Medenî Hukuk, Ticaret Hukuku ve Devletler Özel Hukuku...vb. alt dallarına ayrılmaktadır. Medenî hukukun alt dalları şu şekilde sınıflandırılabilir: Kişiler Hukuku, Aile Hukuku, Miras Hukuku, Eşya Hukuku ve Borçlar Hukuku².

“*Uygarlaşmanın ölçüsü*” olarak kabul edilen hukuk, gerek Osmanlı Devleti döneminde ve gerekse de Cumhuriyet Dönemi'nde çok önemli bir yere sahip oldu³. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yapılan hukuk çalışmaları Cumhuriyet'in ilanından sonra da devam etti. Milli Mücadele'nin zaferle sonuçlanmasından sonra Mustafa Kemal Paşa tarafından gerçekleştirilen inkılâp hareketleri her alanda uygulanmaya çalışıldı. Bunlardan biri de hukuk idi. Bu alanda yapılan en önemli çalışma Türk Medeni Kanunu'nun kabulü ile gerçekleşti. Ancak bu kanunun kabul edilmesi öncesinde birçok çalışma yürütüldü.

Medeni Kanun ile ilgili çalışmalar Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine rastlamaktadır. XIX. yüzyılda Fransız Medeni Kanunu'nun Avrupa hukukundaki etkisi, Tanzimat sonrası dönemde Osmanlı Devleti'nde de görüldü. Osmanlı Devleti'nde XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bir medeni kanuna olan ihtiyaç gündeme geldi. Bu doğrultuda dönemin aydınları arasında medeni kanun hazırlama düşüncesi ortaya çıktı. Bu medeni kanunun niteliği konusunda aydınlar içerisinde iki ayrı grup oluştu. Bunları

¹Necdet Sakaoğlu, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü**, İstanbul, 1985, s.54.; Gülnihal Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi**, Ankara, 2010, s.9.

²Hilmi Ziya Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969, s.132.

³Bir toplumun gelişmesi ve yükselmesi hukuk kurallarına bağlıdır. Hukuk düzeninin iki temel niteliği vardır. Bunlar; milletin ruhundan ve vicdanından doğmak, toplumun huzur ve güvenliğini, medeniyet yolunda gelişmesini ve yükselmesini sağlamaktır. (Süleyman Kazmaz, **Yeni Bir Güneş: Atatürk ve Anadolu Medeniyeti**, Ankara, 2004, s.166.); Kudret Emiroğlu- Suavi Aydın, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, 2003, s.400.

gelenekçiler ve yenilikçiler olarak ifade etmek mümkündür. Yenilikçiler, Fransız Medeni Kanunu'nun alınması düşüncesini savunan Âli Paşa'nın⁴ önderliğindeki grup idi. Diğer gelenekçi yapıyı savunan Ahmet Cevdet Paşa'nın⁵ önderliğindeki İslam Hukuku grubuydu. Medeni kanun hazırlamada bu iki gruptan gelenekçi düşüncede olanların görüşleri kabul edildi ve medeni kanuna kaynak olarak İslam Hukuku'nun temel alınması kararlaştırıldı. Böylece Ahmet Cevdet Paşa'nın Başkanlığı'nda bulunan bir heyet tarafından 1868-1876 yılları arasında ilk medeni kanun çalışmalarına başlandı⁶. 1876'da tamamlanan çalışmalar sonunda bir medeni kanun oluşturuldu ve buna "Mecelle"⁷ adı verildi. Mecelle I. ve II. Meşrutiyet dönemlerinde de yararlanılan önemli bir kanun kitabı oldu. Ancak dönemin ihtiyaçlarını karşılayamaması yeni çalışmaların yapılmasını zorunlu hale getirdi⁸. Bu çalışmaların yapılmasında oluşturulan komisyonlar önemli idi.

I. Dünya Savaşı sırasında Mecelle'nin dönemin ihtiyaçlarını karşılaması için 9 Mayıs 1916'da, "Mecelle Komisyonu" ya da "Kanun-i Medeni Komisyonu" oluşturuldu.

⁴ Mehmed Emin Ali Paşa, 5 Mart 1815'te İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini Mahalle Mektebi'nde tamamladıktan sonra 27 Nisan 1830'da Divanı Hümayun kaleminde çalışmaya başladı. Buradan Mühimme Kalemi'ne tayin edildi. İyi derecede Fransızca bilmekteydi. 1833'te tercüme odasında çalışmaya başladı. 1838'de Paris Maslahatgüzarı oldu. Aralık 1841'de Londra sefaretine tayin edildi ve üç sene burada çalıştı. Yaptığı diğer görevler şöyle idi: İzmir ve Bursa Valiliği, Meclis-i Vala Reisliği, Meclis-i Tanzimat Reisliği ile birlikte toplam yedi kez Hariciye Nazırlığı (11 Şubat 1867 - 7 Eylül 1871) ve beş kez de Sadrazamlık görevlerinde bulundu. 7 Eylül 1871'de 56 yaşında İstanbul'da öldü. (İbnül Emin Mahmut Kemal İnal, **Son Sadrazamlar**, I, İstanbul 1982, s.4.)

⁵ 27 Mart 1823'te Bulgaristan-Lofça'da doğdu. Babası Lofça Meclis Âzası'ndan "İstabl-ı Âmirî pâyelisi" Hacı İsmâil Ağa, annesi ise Lofçalı Topuzoğlu hânedanından Ayşe Sümbül Hanım idi. Fransızca, Arapça ve Farsça bilmekteydi. Fatih Medresesi'nde eğitim gören Ahmet Cevdet Paşa Mecelle'nin oluşturulmasındaki heyetin başkanlığını da yapmıştır. 1854'ten sonra çeşitli görevlere getirildi. Ahmet Cevdet Paşa'nın yaptığı görevler şöyle idi: Galata Mollası (1856), Meclis-i Âli Tanzimat üyesi (1857), Bosna-Hersek Müfettişi (1863), Divan-ı Ahkamı Adliye Reisi (1868), Maarif Nazırı (1873), Suriye Valisi, (1878), Evkaf (1873), Dahiliye (1877), Ticaret ve Ziraat nazırlıkları. 1774-1825 yılları arasında anlatan ve on iki cilt olan "Tarih-i Cevdet" adlı eseri dışında "Kıyas-ı Enbiya", "Tevarih-i Hulefa", "Divançe-i Cevdet" ve "Kavaid-i Osmaniye" (Türk dilinin ilk gramer kitaplarından) eserleri de vardır. 26 Mayıs 1895'te Bebek'teki yalısında öldü. Mezarı Fatih Camii bahçesinde bulunmaktadır. (<https://islamansiklopedisi.org.tr/cevdet-pasa>; <https://www.biyografya.com/biyografi/9432> /Erişim Tarihi (E.T.): 17.06.2019)

⁶ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, VII, Ankara, 2003, s.171.

⁷ Mecelle, bir "derleme kanun kitabı" idi. Temeli "din" ve "dünya işleri" ile ilgili ana kaynaklardan yararlanılarak oluşturulan Fıkıh'a dayanmaktaydı. Ayrıca Osmanlı Devleti'nin medenî hukukunun bir kısmını ve sadece Hanefi Mezhebi'ne ait hükümleri içermekteydi. Mecelle kelimesi "kanun" ya da "hukuk" anlamlarına gelmemektedir. Bir takım konuları, düşünceleri ve sorunların çözümünü bir araya getiren kitap olarak değerlendirmek doğru olacaktır. Yani derleme kitabı olarak da tanımlamak mümkündür. Bu kitabın asıl adı "Mecelle-i Ahkâmı Adliye" idi. Anlamı Adliye ile ilgili kuralları içeren kitaptı. Mecelle, bir mukaddeme ile on altı kitaptan ve 1851 maddeden oluşmaktaydı. Kitaplar sırasıyla şu bölümlerden meydana gelmekteydi: Bey', İcar (kira), Kefalet, Havale, Rehin, Emanet, Hibe, Gasp ve İtlaf, Hacir, İkrar ve Şufa, Enva-ı Şirket (ortaklık çeşitleri), Vekâlet, Sulh ve İbra, İkrar (borcu kabul etme), Dava, Beyyinat ve Tahlif (kanıt ve delil), Kaza (yargı). (Sıddık Sami Onar, "Osmanlı İmparatorluğunda İslâm Hukukunun Bir Kısmının Kodifikasyonu; Mecelle", **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, XX, S. 1-4, 1955, s. 58, 65.)

⁸ Osman Kaşıkçı, **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle**, İstanbul 1997, s.312.

Bu komisyonun çalışmalarında Fıkıh esasları temel alındı⁹. I. Dünya Savaşı'nda İtilaf devletlerinin baskısından dolayı komisyon çalışmalarını yürütemedi. Ancak Milli Mücadele'nin başlaması ve Mustafa Kemal Paşa'nın desteği ile bu çalışmalar 1922'de hızlandırıldı ve 1923'e kadar devam etti¹⁰.

Kanun-i Medeni Komisyonu 2 Mayıs 1923'te “*Ahkâm-ı Şahsiye*” ve “*Vacibat*” komisyonları olmak üzere iki bölüme ayrılarak faaliyetlerine başladı. Bu iki komisyon çalışma yöntemi ve düşünce yapısı bakımından 1916'da oluşturulan Ahkâm-ı Şahsiye ve Vacibat komisyonlarının birer devamı niteliğindedir. Bu dönemde yürütülen çalışmalardan bir sonuç alınamadı. Bu nedenle 1924'te yeni komisyonlar oluşturuldu¹¹. Bu komisyonların amacı medeni kanun alanında dönemin ihtiyaçlarını karşılamak idi. Ancak bu alandaki eksiklikler giderilemeyince komisyonların görevlerine son verildi¹².

Osmanlı Devleti'nde medeni kanun hazırlamaya Tanzimat'tan sonraki dönemde başlandı. İlk çalışmalar da Ahmet Cevdet Paşa'nın başında bulunduğu bir heyet ile gerçekleştirildi. Bu çalışmalar sonucu Mecelle adı verilen bir medeni hukuk kitabı hazırlandı. Bu Ahmet Cevdet Paşa'nın başında bulunduğu heyet gelenekçi bir nitelik taşımaktaydı. Hazırladıkları medeni kanun da İslami geleneğe uygundu. Ayrıca içerik bakımından tam bir medeni kanun değildi. Çünkü aile ve miras hukuku ile ilgili hükümler bulunmamaktaydı. Bu konulardaki eksiklik ilerleyen zamanlarda fark edildi. Bu eksikliği gidermek için çeşitli komisyonlar oluşturuldu. Bu süreç Cumhuriyet'in ilanına kadar devam etti. Ancak komisyonlar başarı gösteremedi. Bunun sebebi komisyonlardaki “*eski kanunların gözden geçirilmesi*” ya da “*değiştirilmesi*” düşüncesinin devam etmesi idi. Komisyon, bu çalışmalarını Cumhuriyet sonrası dönemde de devam ettirecekti.

⁹ Jale G. Akipek, **Türk Medeni Hukuku**, I, Ankara, 1973, s.40.; Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, **Türk Medeni Hukuku**, I, İstanbul, 1968, s. 68,72.

¹⁰ J. G. Akipek, **Türk Medeni Hukuku**, s.41.; Ferit Hakkı Saymen, **Türk Medeni Hukuku**, I, İstanbul, 1960, s.36.

¹¹ 26 Ocak 1924'teki Meclis görüşmelerinde dönemin Adalet Bakanı Seyyid Bey bu iki komisyon hakkında şu bilgileri veriyordu: “*Vâcibat; malûmuâliniz bildiğiniz vâcip, yani zimmette sabit ve lâzım olan şey, vecibe dediğimiz vecaip diye taksim yapılmıştır. İşte Fransızların (Obligasyon) dedikleri kelimenin tercümesi... Gerek bir akitten, gerek bir fûlden bir şahsın zimmetinde sabit ve vacibolan şeydir. (Vecibe) tâbiri diğerle (vacip); malûmuhşanınız, tarafeyn bir mukavele akdederse o tarafeynin zimmetine bâzı mükellefiyetler sabit olur. Parayı vermek gibi, mebyû teslim etmek gibi. Malı medyunu teslim etmek gibi ve saire gibi tarafeynin zimmetlerinde sabit ve lâzım birer vasıflar bulunur, mükellefiyetler bulunur, işte o mükellefiyetlere vecibe, tâbiri diğerle vacip diyoruz... Bir de eşhas üzerine terettüb eden ahkâm vardır ki, şahsîdir. Bu ahkâm-ı şahsiye dediğimiz -nikâh ve talâk oraya dâhil olmuştur. Hukuku aile kamilen ve teferuatıyla oraya dâhil olmuştur. O itibarla bu kısım ahkâmı tedvin ile meşgul olan komisyona da (Ahkâmı Şahsiye) Komisyonu namı verilmiştir”.*

(**Türk Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC)**, II/5, Ankara, 1958, s.375.)

¹²Gülnehâl Bozkurt, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)**, Ankara 1996, s.190.

A- CUMHURİYET’İN İLANINDAN SONRA YAPILAN ÇALIŞMALAR

29 Ekim 1923’te Cumhuriyet’in ilanından sonra medeni kanun çalışmalarına devam edildi. Ancak komisyonların çalışmalarından olumlu bir sonuç alınamadı. Çalışmalar geçici olarak durduruldu. Ancak bu çok uzun sürmedi. 19 Mayıs 1924’te çıkarılan bir yönetmelik ile yeni bir komisyon oluşturuldu ve çalışmalara tekrar başlandı. Bu komisyon da önceki komisyonlar gibi “*Ahkâm-ı Şahsiye*” ve “*Vacibat*” komisyonlarından meydana gelmekteydi. Komisyonların öncekilerden tek farkı Fıkıh esaslarına uyulacağı konusunda bir düşünce yapısını benimsememesiydi. Komisyonlar o zamana kadar yapılmış olan maddeleri düzenleme hakkına sahip olacaktı. Ayrıca sürekli toplantılar yapabilecekler ve çalışmalarına kısa süreli de olsa ara verebileceklerdi. Yapılan toplantılar ayrıntılı kaydedilmeyecek ve toplantılarda alınan kararlar özetlenecekti. Bundaki amaç yeni komisyonun önceki komisyondan daha hızlı bir şekilde çalışarak hukuk alanında devletin ihtiyacı olan kanunların hazırlanmasını sağlamaktı¹³.

1924’te ikinci kez “*Ahkâm-ı Şahsiye*” ve “*Vacibat*” komisyonları oluşturuldu ve 1925’in sonuna kadar çalışmalarını sürdürdü. “*Ahkâm-ı Şahsiye Komisyonu*”, 142 maddelik bir aile hukuku ile ilgili bir tasarı hazırladı. Birçok yönden 1917’de hazırlanmış olan Aile Hukuku Kararnamesi’ne benzeyen bu tasarı 1925’te Adalet Bakanlığı’na sunuldu¹⁴. “*Vacibat Komisyonu*” ise Mecelle ve İsviçre Borçlar Kanunu’ndan bazı kanunlar eklenerek oluşturuldu. Oluşturulan Borçlar Kanunu 251 maddeden meydana gelmekteydi. Borçlar Kanunu’nun özelliği hem eski Osmanlı kanunlarını hem de Avrupa kanunlarını içerisinde bulundurmasıydı¹⁵.

Hazırlanan tasarıda fıkıh esaslarına yer verilmedi. Öncekinden farklı bir yol izlendi. Ancak komisyonların çalışma yöntemlerini ve düşünce yapılarını değiştirmemiş olması büyük bir eksiklikti. Çünkü komisyonlar önceki düşünce yapısının etkisinde idi. Yani yenilikçilikten uzak ve mevcut kanunlar üzerine ekleme yapma şeklinde bir yöntem uygulanmıştı. Gerek uygulanan yöntemin eski oluşu gerek “*yenilikçi bir ruhun*” olmayışı, iktidarda komisyonların Avrupaî ve laik tarzda yenilik yapamayacağı düşüncesine sebep oldu. Bu da Ahkâm-ı Şahsiye ve Vacibat komisyonlarının çalışmalarının sonlandırılmasını hızlandırdı. Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt)

¹³ H. V. Velidedeoğlu, **Türk Medeni Hukuku**, I, s.76.

¹⁴ H. V. Velidedeoğlu, **Türk Medeni Hukuku**, I, s.77.

¹⁵ H. V. Velidedeoğlu, **Türk Medeni Hukuku**, I, s.78.

Bey¹⁶, bu komisyonlarla ilgili yaptığı konuşmada şunları ifade ediyordu: “*Sayın arkadaşlar! Türk ihtilalinin kararı, batı medeniyetini kayıtsız, şartsız kendisine mal etmek, benimsemektir. Bu karar o kadar kesin bir azme dayanmaktadır ki, önüne çıkacaklar, demirle, ateşle yok edilmeğe mahkûmdurlar. Bu prensip bakımından kanunlarımızı oldukları gibi batıdan almak zorundayız. Böylelikle Türk ulusunun iradesine uygun harekette bulunmuş olacağız. Keyif ve isteklerimize göre değil, milletimizin dileklerine göre iş başarmağa borçluyuz. Şimdiye kadar geçen hizmetlerinize teşekkür eder ve komisyonların vazifelerine son veririm*”¹⁷.

Cumhuriyet’in ilanı sonrasında da medeni kanun çalışmaları yapıldı. Ancak oluşturulan komisyonlar yine başarılı olamadı. Medeni kanun hazırlanırken Fıkıh esaslarına uyulmaması da dikkati çekmekteydi. Ancak komisyonların çalışmaları iktidarın istediği tarzda “*yenilikçi bir ruha*” sahip olmadığı için sonlandırıldı.

B- ATATÜRK’ÜN MEDENİ KANUN İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Kavramsal anlamda “*Kanun*” ya da “*yasa*”, hukuk kurallarının bütününe ifade etmek için kullanılmaktadır. Kanunlar, toplumsal ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmaktadır. Sosyolojik anlamda kullanıldığında ise kanun, toplumun kendi inanç ve değerlerini yürürlüğe koyarak meydana getirdiği kurallar bütünüdür¹⁸.

Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte her alanda olduğu gibi hukuk alanında da bir takım inkılâplara ihtiyaç olduğu bir gerçektir. Bu amaç doğrultusunda hukuk komisyonları oluşturuldu. Bu dönemde benimsenen “*milli devlet*” anlayışı hukuk alanında da uygulanmaya çalışıldı. Yapılan çalışmalar “*milli hukuk*” anlayışına uygun bir hukuk sistemi kurma amacını taşımaktaydı. Ancak komisyonlar istenileni veremedi¹⁹.

Mustafa Kemal Paşa medeni kanun alanındaki ihtiyacı 1 Mart 1922’de Meclis’te yaptığı konuşmada şu sözleriyle ifade etmekteydi: “*Efendiler! Hükümet memlekette kanunu hâkim kılmak ve adaleti hüsnü tevzi etmekle mükelleftir. Bu itibarla adliye işi*

¹⁶ 1892’de Kuşadası’nda doğdu. Baba adı Hasan, anne adı Hatice Mekkiye idi. 1911’de İstanbul Hukuk Okulu mezunudur. Ayrıca İsviçre Fribourg Üniversitesi Hukuk Fakültesi mezunudur. İsviçre’de eğitim almış olması İsviçre Medeni Kanunu’nun kabul edilmesinde etkilidir. İyi derecede Fransızca bilmektedir. Yaptığı görevler şunlardı: Ege Bölgesi Kuvayı Milliye Teşkilatı Üyesi, I., II., III., Dönem CHP İzmir Milletvekili, III., Dönem Teşkilat-1 Esasiye Encümeni Reisi, 3., 4., ve 5. Hükümet Adliye Vekili. Ayrıca Kırmızı-Yeşil Şerit İstiklal Madalyası sahibidir. Evli ve üç çocuk sahibi olan Mahmut Esat (Bozkurt) Bey 21 Aralık 1943’te öldü. (https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html /E.T.: 11.06.2019)

¹⁷ Mahmut Esat Bozkurt, “*Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?*”, **Medeni Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin**, İstanbul, 1944, s.11.

¹⁸ H. Z. Ülken, **Sosyoloji Sözlüğü**, s.163.

¹⁹ S. Kazmaz, **Yeni Bir Güneş...**, s.209.

pek mühimdir. Binaenaleyh siyaset-i adliyemizi de izah etmeği faydalı buluyorum. Siyaset-i adliyemizde takip edilecek gaye, evvelâ halkı yormaksızın süratle, isabetle, emniyetle adaleti tevzi etmektir. Saniyen, heyeti içtimaiyemizin bütün dünya ile teması tabî ve zaruridir; bunun için seviye-i adaletimizi bilcümle medenî heyet-i içtimaiyenin seviye-i adaleti derecesinde bulundurmamak mecburiyetindeyiz. Bu hususâtı tatmin için mevcut kanun ve usullerimizi bu nikatı nazardan ıslah, ihya ve tecdid etmekteyiz ve edeceğiz. Bunda memleketimizin vüsati, vesaiti serianın noksanı vesair mevani ile müşkülâtta başka bazı mahallerin hayat-ı içtimaiyelerindeki hususiyetler de nazar-ı dikkate alınmıştır”²⁰.

O, bu konuşmasında hukuk alanında yapılacak inkılâbın halkı yormadan ve bir an önce gerçekleştirilmesinin önemini vurgulamaktaydı. Ayrıca hukuk sisteminin medenî bir toplum olmadaki önemini ve Türkiye’deki hukuk sisteminin medenî toplumlardaki hukuk sistemi ile aynı seviyeye getirilmesinin zorunlu olduğunu ifade ediyordu. Konuşmasının devamında oluşturulacak yeni medenî kanunun sebebinin de şöyle belirtiyordu: “Efendiler! Terakkiyat-ı asriye milletlerin medenî ihtiyaçlarını tevsi, teksir ve tenvir ve bu ihtiyacât-ı medeniye ile mütenasip medenî hakların vücudunu istilzam eder. Her devletin mensup olduğu heyeti içtimaiyenin derece-i temeddiiniyle mütenasip, mevzuatı hukukiyesi vardır”²¹.

Mustafa Kemal Paşa’ya göre medenî kanunlar milletlerin ihtiyaçlarını karşılamalı ve çağın ihtiyaçlarına da karşılık verebilmeliydi. Ayrıca O, medenî devletlerin kanunlarının birbirlerine yakın olduğunu ve bu devletlerden Türkiye’nin de “adalet” ve “zihniyet” anlamında geri kalmadığını şu ifadelerle vurgulamaktaydı: “...Dünyada mevcut bilcümle medenî devletlerin kanunu medenileri hemen yekdiğerinin pek yakınıdır. Bizim milletimiz ve hükümetimiz fikri adalet ve zihniyeti adalet noktasında hiçbir medenî kavimden dîn değildir. Belki tarih bu noktada yüksek olduğumuza şahadet eder. Binaenaleyh bizim dahi mevzuat-ı hukukiyemizin bilcümle medenî devletlerin müdevvenat-ı kanuniyesinden nâkıs olması caiz değildir. Mücahedatımızın mâtuף olduğu istiklâl-i tam mefhumunda istiklâl-i adlimizin de mündemiç bulunduğu tabîidir. Binaenaleyh; her müstakil devletin bir hakkı lâyenfekki olan tevzii adalet vazifesine kimseyi karıştıramayız”²².

²⁰ TBMMZC, I/18, s.4.; Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I, Ankara, 2006, s.236.

²¹ TBMMZC, I/18, s.4.

²² Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I, s.236.

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1923'te yaptığı Meclis'i açış konuşmasında medeni kanun ile ilgili yeni kanunların komisyonlar tarafından yapılması gerektiğini ve bu kanunların çağın ihtiyaçlarını karşılamasının önemini vurgulamaktaydı: “*Yeni sene zarfındaki tasavvurat-ı adliye meyanında tadil ve ihzar-ı kavanin komisyonları vardır. Şimdiye kadar kanun halinde tedvin edilmemiş olan veraset, vasiyet gibi ahkâm-ı hukukiyemizin Kanunu medenimiz olan Mecelleye ilavesi ve Mecellenin de ihtiyacatı asriyeye muvafık bir şekilde tadil ve ıslahı, berri ve bahri ticaret kanunlarıyla Usulü muhakemat-ı cezaiye ve kavanin-i cezaiyenin tadili ve ayrı ayrı ahkâm-ı muhtevi bulunan Usulü muhakemat-ı hukukiye ile Usulü muhakeme-i şeriyenin tevhidî maksatlariyle her biri beşer zattan mürekkep yedi komisyon kariben ifayı vazifeye olunacaktır. Bundan başka istikbali adlimizi temin maksadiyle Anadolu’da asri esaslar dairesinde bir hükkam mektebi vücuda getirilmesi vekâleti aidesince düşünülmektedir*”²³.

O, 1 Mart 1924'te yaptığı konuşmada da aynı düşüncüyü savunmaktaydı. Yapılacak olan yeni medeni kanunda Türk milletinin ihtiyacı göz önünde bulundurulacak ve “*medeniyet yolu*” takip edilecekti. Bu düşüncesini şöyle dile getirmekteydi: “*Millet her mütemeddin memlekette olan terakkiyat-ı adliyenin memleketin ihtiyacına tavafuk eden esasatını istiyor. Millet, seri ve kati adaleti temin eden medeni usülleri istiyor... Hukuku medeniyede, hukuku ailede takip edeceğimiz yol ancak medeniyet yolu olacaktır. Hukukta idare-i maslahat ve hurefelere merbutiyet; milletleri uyanmaktan men eden en ağır bir kâbustur. Türk milleti üzerinde kâbus bulunduramaz*”²⁴.

Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa'nın amacı milli kültürü muasır medeniyet seviyesinin üzerine çıkarmaktı. Yeni kurulacak hukuk düzeni bu nitelikte olmalıydı. Ancak yeni kanunların hazırlanması uzun bir zaman alacaktı. Ona göre dönemin şartlarının buna elverişli olmaması da bir realite idi. Bu konuda O'nun 1 Kasım 1924'te TBMM'nin ikinci dönem ikinci toplanma yılını açarken yaptığı şu konuşma dikkate değerdi: “*...Memlekette adli ihtiyacın temini için icabeden tek mil kanunların tedvini ve bilhassa kâfi adette hâkimlerin ve tâli adliye memurlarının tedariki zamana muhtaçtır. Ancak büyük kanunlar hazırlanuncaya kadar, acil*

²³ TBMMZC, I/28, s.8.

²⁴ TBMMZC, II/7, s.5.

değişikliklerle, hayat-ı umumiyenin bir an evvel medeni esaslar üzerinde kurulması gerekir”²⁵.

Oluşturulan komisyonlar tarafından medeni kanun ile ilgili çalışmalara başlandı. Ancak yine bir sonuç alınamadı. Bu nedenle de 1925’te komisyonların görevlerine son verildi. Mustafa Kemal Paşa 1 Kasım 1925’te Meclis’i açış konuşmasında eski medeni kanundan farklı olarak yeni bir medeni kanunun gerekli olduğunu şu ifadelerle vurgulamaktaydı: “*Geçmiş idarelerden müdevver nakâfi kanunlarla geçirdiğimiz senelerde hayat-ı umumiyenin mâruz kaldığı müşkülât iktiham olunabilmişse, bu, milletimizin Cumhuriyete olan sarsılmaz alâka-i tabîyesinden ve idare-i Cumhuriyetin esasındaki kuvvet ve kudretindedir. Fakat nakâfi kanunların devamına müsaade etmek yüzünden milletin mâruz bulunduğu müşkülâtın bir an evvel izalesi gayri kabil-i tehir zaruriyat cümlesindedir. Meclisi âliye takdim edilecek olan Ceza Kanunu, Kanunu Medeni ve Ticaret Kanununun bu sene-i içtimaiye esnasında tedvin ve neşrolunmasındaki müstaceliyeti bilhassa ifade etmek isterim*”²⁶.

O, konuşmasının devamında Osmanlı Devleti’nden kalan medeni kanunun dönemin ihtiyaçlarını gidermediği ve bunların Türk toplumu üzerinde bazı sorunlara sebep olduğuna dikkat çekmekteydi. Ayrıca yeni medeni kanunun çağdaş devletlerin kanunlarına benzer olmasının doğal bir durum olacağını belirtiyordu. Türk toplumunun sosyal ihtiyaçlarının diğer medeni milletlerin ihtiyaçlarıyla benzerlik gösterdiğini ve bu ihtiyaçlara uygun kanunlar çıkarmanın gerekli olduğunu şöyle ifade ediyordu: “*Nakafi kanunların devamına müsaade etmek yüzünden milletin maruz bulunduğu müşkilâtın bir an evvel izalesi gayri kabili tehir zaruriyet cümlesindedir. Hayatı umumiyemizi yeni baştan tanzim edecek olan bu esasi kanunlar muasır medeniyetin kanunları zümresinden olmak tabiidir. Milletimizin dâhil olduğu heyeti medeniyenin iktisadi ve medeni ihtiyacı o kadar yakındır ki buna tekabül etmesi lazım gelen kanunlarda dahi aynı tekarüp lüzumu barizdir. Asrı hazırın ihtiyacatına muvafık kanun yapmak ve onu hüsnü tatbik eylemek ümran ve terakki esbabının en mühimlerindedir*”²⁷.

5 Kasım 1925’te Mustafa Kemal Paşa Ankara Hukuk Fakültesi’nin açılışında yaptığı konuşmada yeni medeni kanunlar yapmanın gerekliliğini şöyle vurgulamaktaydı: “*Büsübütün yeni kanunlar vücuda getirerek eski esasat-ı hukukîyeyi temelinden kal’ etmek teşebbüsündeyiz. Ve yeni esasat-ı hukukîye ile elifbasından tahsile*

²⁵ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I, s.352.

²⁶ Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, I, s.357.

²⁷ TBMMZC, II/19, s.9-10.

başlayacak bir yeni hukuk neslini yetiştirmek için bu müesseseleri açıyoruz. Bütün bu icraatta dayanağımız milletin istidat ve kabiliyeti ve kesin irade-i kat'iyesidir"²⁸.

Mustafa Kemal Paşa'nın medeni kanun ile ilgili yaptığı konuşmaların tümünde "milli bir medeni kanun" oluşturma düşüncesinin olduğu görülmektedir. Diğer milletlerde olduğu gibi Türk milletinin de karakter yapısına ve yaşam tarzına uygun bir medeni kanun yapma düşüncesi O'nda vardı. Ancak yapılan çalışmaların uzun zaman alması ve dönemin şartlarının buna elverişli olmamasından dolayı bir sonuç alınamadı. O, hiçbir zaman Batı'yı ve batılılaşmayı taklit etmekten taraftar değildi. Yapacağı inkılapların temeli başka kültür ve medeniyetlere dâhil olmak değil, milli kültürü muasır medeniyet seviyesinin üstüne çıkarmaya dayanacaktı. Bu dönemde hukuk inkılâbı ana kanunların başka ülkelerden iktibas yoluyla alınmasını öngörmemektedir. Ancak Mustafa Kemal Paşa, bu özellikteki kanunları "büyük kanunlar" olarak nitelemekte ve bunun için iktibas yönteminin milli karaktere uygun kanunları oluşturana kadar kullanılabileceğini düşünmekteydi. Bunu medeni kanun alanında uygulayacaktı. İktibas ile alınan kanunları toplumun ihtiyacını karşılayacak "acele değişiklikler" olarak nitelemekteydi.

C- MEDENİ KANUNUN KABULÜ (17 ŞUBAT 1926)

Mustafa Kemal Paşa, 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışında yaptığı konuşmada "din bağına dayanan yüzyıllık bir siyasal birim yerine, ulus bağına dayanan bir anlayış değişikliğinin gerekli olduğunu" belirtmekteydi²⁹. O'na göre ulus olarak uluslar arası alanda yaşamının ve her alanda ilerlemenin tek yolu medeni toplumlara ayak uydurmak ve çağdaş uygarlık seviyesine ulaşmaktır. Yani değişip, gelişen dünyada aynı kalmak ve günün şartlarına uymamak, doğu toplumlarının ve devletlerinin batılı devletler karşısında her alanda geri kalması anlamına gelmekteydi³⁰.

Yeni bir medeni kanun yapılması fikri de Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşüncesinden ortaya çıktı. Fransa, Almanya ve İsviçre medeni kanunları incelendi. Bu doğrultuda Hükümet, İsviçre Medeni Kanunu üzerinde bazı değişiklikler yapılarak aynen kabul etmeyi kararlaştırdı. Yeni bir komisyon oluşturuldu. Komisyon; hukukçu milletvekilleri, Mahkeme Başkanı ve üyeleri, hukuk profesörleri ve avukatlar olmak

²⁸ Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, s.248.

²⁹ Ahmet Mumcu, "Atatürk'ün Ankara Hukuk Fakültesi'nin Açılışında Yaptığı Konuşma (5 Kasım 1925)'nin Sadelerlendirilmiş Şekli", Yargıtay Dergisi, Atatürk Armağanı, VII, S.1-2, (Ocak-Şubat 1981), s.7.; Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, II, s.249.

³⁰ Niyazi Berkes, Türkiye'de Çağdaşlaşma, İstanbul 2003, s.530.

üzere yirmi altı kişiden oluşmaktaydı. Bu komisyonun amacı İsviçre Medeni Kanunu'nu Türkçeye çevirmek ve bazı hükümlerini Türkiye'nin toplumsal ve hukuksal yapısına uyarlamaktı³¹.

Yapılan çalışmalar sonucunda İsviçre Medeni Kanunu tercümesi kısa bir zamanda tamamlandı. Komisyon tarafından hazırlanan Medeni Kanun metni Meclis'e ve Adliye Encümeni'ne gönderildi. Türk toplumunun aile, sosyal ve ekonomik hayatını günün koşullarına göre düzenleyecek kanun maddeleri Adliye Encümeni tarafından görüşülerek onaylandı. İsviçre Medeni Kanunu'nun tercih edilmesinde dönemin Adalet Bakanı Mahmut Esad (Bozkurt) Bey'in etkili olduğunu söylemek bir realite idi. O'na göre kanunlar milletlere özel olarak değerlendirilmemeliydi. Ayrıca eski kanunda olan Fıkıh'a dayanan hükümlerin Türk toplumunun ihtiyaçlarına ve günün şartlarına karşılık vermediğini savunmaktaydı. O, İsviçre Medeni Kanunu'nun kabul edilmesinin sebebini şu şekilde ifade etmekteydi: *"...Milli hayatı içtimaiyenin nazımı olan ve yalnız ondan mülhem bulunması icab eden müdevven bir kanunu medeniden Türkiye Cumhuriyeti'nin mahrum kalması ne asrın hazır medeniyeti icabatıyla ve ne de Türk İhtilâlnin istilzam ettiği mana ve mefhumla kabili telif değildir. ... İhzar olunan Türk Kanunu Medenisi Kavanini medeniye sırasında en yeni, en mükemmel ve halkçı olan İsviçre Kanunu Medenisinden ahiz ve iktibas olunmuştur"*³².

11 Şubat 1926'da TBMM'de Medeni Kanun ile ilgili görüşmeler başladı. Adalet Bakanı Mahmut Esat (Bozkurt) Bey TBMM kürsüsünde konuyla ilgili şu değerlendirmede bulunuyordu: *"Bu kanunların en önemlisi olan ve Türk'ün sosyal hayatında devrimin gereklerini ve durumunu anlatacak olan bu Medeni Kanun, dünyanın, uygarlık âleminin en tanınmış yazarlarınca beğenilen bir uygar yapıttır. Bize de memleketimizin en seçkin hukukçuları tarafından aktarılmıştır..."*

Dokuz yüzden çok maddeyi içine alan Medeni Kanun'umuzun en önemli bölümlerini özellikle aile, hukuksal kuruluşlar, miras sorunları ve mallarla ilgili haklar meydana getirmektedir. Türk tarihinin, benim anlayışıma göre, en acındırıcı insanı 'Türk Kadını'dır. Yeni tasarının aile kuruluşu ve miras hükümleri şimdiye kadar istendiği zaman kolundan tutularak bir tutsak gibi yerden yere vurulan fakat dünya kurulu beri hanım olan Türk annesini gereken saygılı yerine getirecektir. Türk annesini gerçek ve saygı değer yerine getirecek olan bu kanun, unutmamak gerekir ki,

³¹ H. V. Velidedeoğlu, **Türk Medeni Hukuku**, I, s.80.

³² **TBMMZC**, II/22, s.1.; **Türk Kanun-i Medenîsi, Esbâb-ı Mucîbe Lâyihası**, İstanbul, 1926, s.4.

aynı zamanda Türk toplumunu en güçlü ve temelli bir surette kuvvetlendirmiş olacaktı”³³.

Mahmut Esat (Bozkurt) Bey’in konuşması bitince Medeni Kanun Komisyon sözcüsü Şükrü (Kaya) Bey özetle şunları vurguladı: “...Şimdiye kadar, bu gibi durumlar ve ilişkiler, türlü mezheplere, düşüncelere, söylentilere, özel görüş ve anlayışlara bağlı idi. Türk milleti, kendi doğru düşüncesi ve deneyleriyle bu kuralları kaldırma kararına varmıştır. Zaten toplumun ihtiyaçlarını karşılamayan, uygar davranışlarına engel olan yasalar, kendiliklerinden düşerler ya da kanun yapıcıları tarafından kaldırılırlar. Her devrin kendi kanunu vardır.

Memleketin esenliğini üstüne alan Cumhuriyet’i güçlendirmek istiyorsanız ona layık kanunlar yapınız ve gericiliği besleyen kanunları kaldırınız. Gericici kanunlar bir yanda yürürlükte iken, Devrim de öte yanda kendini kendi yolundan savunma zorunda kalır. Eski kuralların çok kötü bir yanı da, kadınlarımızı birçok haklardan yoksun etmesi idi. Artık bu eşitsizlikleri düzeltmenin zamanı gelmiştir. Bu kanun doğrudan doğruya İsviçre Kanunu’ndan alınmış, harfi harfine aktarılmıştır”. O’nun dışında Tokat Mebusu Emin Bey ile Sinop Mebusu Yusuf Kemal Beylerin de “özücü” konuşmaları oldu. Meclis görüşmeleri akabinde 17 Şubat 1926’da 743 sayılı Türk Medeni Kanunu Meclis tarafından oylanarak kabul edildi. 937 maddeden³⁴ oluşan yeni Medeni Kanun 4 Ekim 1926’da yürürlüğe girdi³⁵.

Medenî Kanun’un İsviçre’den olduğu gibi alınmasındaki amaç halkın yurttaşlık ilişkilerini geleneklere, alışkanlıklara ve din kurallarına uygun şekilde düzenlemek değildi. Amaç bu ilişkileri olması gerekene göre yeniden düzenlemek idi³⁶. Diğer taraftan Lozan Antlaşması’nın 48. maddesinde Müslüman olmayan azınlıkların aile hukuku ve kişi hukuku ile ilgili sorunlarının çözümlenmesi noktasında "cemaat içi" bir özerklik (muhtariyet) öngörülmekteydi. İslam hukukuna göre bu sorunların çözümü imkânsızdı³⁷.

³³ Mahmut Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, I, İstanbul, 2017, s.173.

³⁴ Bu maddeleri şöyle özetlemek mümkündür: Hukuki bakımdan kadın ve erkek birbirine eşittir. (Madde 8–10); Poligami kesinlikle yasaktır. (Madde 112, Fıkra 1); Boşanma işlemi kanunlaştırılmıştır. Her iki tarafta eşit şartlarda boşanma hakkına sahiptir. (Madde 129.130.131.132.133.134.); Karı ve kocanın birbirine karşı hak ve görevleri tespit edilmiştir.; Karı-koca mallarının idaresi, mal ayrılığı (Madde 186), mal birliği (Madde 191), mal ortaklığı (Madde 211) şekillerinden birine göre tespit edilmiştir.; Mirasta eşitlik kabul edilmiştir. (Muhaddere Taşçıoğlu, **Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri**, Ankara, 1958, s.56.)

³⁵ M. Goloğlu, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi...**, s.173.

³⁶ N. Berkes, **Türkiye’de Çağdaşlaşma**, s.531.

³⁷ Toktamış Ateş, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, 2010, s.240.

Medeni Kanun'un kabulü, devletin “*egemenlik tekelinin*” zarar görmesi sorunsalını da ortadan kaldırmaktaydı. Bu kanunun yürürlüğe girmesinden sonra Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan Ortodoks, Katolik, Musevi ve Gregoryen cemaatleri, Lozan Antlaşması'nın 48. maddesinin kendilerine sağladığı haklardan vazgeçti. Medeni Kanun hükümlerine bağlı kalmayı tercih etti³⁸.

İsviçre Medeni Kanunu'nun TBMM'de yapılan görüşmeler sonunda kabul edilerek tercüme edilmesi ve Türk Medeni Kanunu olarak kullanılacak olması hukuk alanında yapılan önemli bir gelişme idi. Burada anlaşılması gereken durum şu idi: Önemli olan şey başka bir devletten “*iktibas yolu*” ile kanun almak değil, Türk milletinin aile hayatında ve diğer hukuki alanlarda diğer milletler gibi medeni olduğunu tüm dünyaya göstermekti.

D- TÜRK MEDENİ KANUNU'NUN TÜRK KADINI ÜZERİNDEKİ OLUMLU ETKİLERİ

Türkiye'de yapılan inkılâp çalışmaları sonucunda diğer alanlarda olduğu gibi toplumsal alanda da bir değişim yaşandı. Bu süreçte “*çağdaş uygarlık seviyesi*”ne ulaşma yolunda en önemli adım Mustafa Kemal Atatürk döneminde atıldı. Yapılan inkılâpların amacı Türk toplumunun diğer medeni toplumlar gibi yaşamasını sağlamaktı. “*Medeni yaşam*” kavramı erkek için olduğu kadar kadın için de geçerliydi. Kadın ve erkek arasındaki ilişkilerin tümü (kişilerin hakları, borçları, ailenin kuruluşu, işleyişi, sona ermesi, miras ile ilgili ilişkilerin düzenlenmesi) Medeni Hukuk konuları idi. Osmanlı Devleti'nde uygulanan İslam hukukunun medeni hukuk ile ilgili konuları yetersizdi ve bir bütün halinde değildi. 1868-1876 yılları arasında Ahmet Cevdet Paşa'nın Başkanlık ettiği bir heyet tarafından hazırlanan “*Mecelle*” adlı Osmanlı-Türk Hukuk Esasları ise kişi hak ve özgürlükleri bakımından bazı eksiklikler taşımaktaydı³⁹.

Bu doğrultuda yapılacak iki şey vardı: Bunlardan biri yeni bir kanun hazırlamak idi. Bu, eski kanunların yeniden düzenlenmesi şeklinde denendi; ancak başarılı

³⁸ T. Ateş, **Türk Devrim Tarihi**, s.240.

³⁹ İslam Hukuku'na göre; Kadına baba ve annesinden düşen miras erkeğe göre yarım hisse idi. Bir erkek dört kadını imam nikâhı ile alıp evlenebilirdi. Böyle olunca kadın kocasının verasette dörtte bir hissesine sahip olabilirdi. Bunun dışında kadın mahkemede tanık olursa, şahitliği yarım sayılmakta idi. Ancak görgü tanığı kadının şahitliği bir erkeğe eşit tutulmaktaydı. Erkek: “*seni boşadım!*” derse, o kadını boşanmış sayılıyordu. Kadının nikâh sırasında, “*Mihr-i Mu'accel*” (ağırlık-kalınğ) denilen babasının evinden getirdiği ve nikâh kâğıdına da yazılı olan “*cihâz*” -halk dilinde “*çehiz*” ya da “*çeyiz*”- eşyası, malı ve emlakı ile boşayan kocasının mihre yazdırıldığı “*Mihr-i Mü'eccel*” olarak adlandırılan altın parayı alarak boşanmak zorunda kalıyordu. Eğer baba evi veya kardeşi varsa oraya dönerek yaşamına devam etmekteydi. Boşanmış bir kadın yeni doğmuş çocuğunu yanında götürebilirdi ancak diğer çocukları babaya verilirirdi. (Fahrettin Kırzioğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, Erzurum, 1977, s.97.)

olunamadı. Çünkü modern bir hukuk sisteminin, şer'i hukuk kuralları çerçevesinde oluşturulamayacağı anlaşıldı⁴⁰.

Diğeri ise gelişmiş ülkelerin kanunlarından birini alıp uygulamaktı. Türk kadınının toplumsal alandaki konumunun yükseltilmesi de bu alanda yapılan çalışmalar açısından önemliydi. Osmanlı toplumundaki kadın figürü ile Cumhuriyet dönemi kadını arasında çok büyük farklar vardı. Hukuksal alandaki kadın-erkek eşitsizliği buna bir örnekti. Bu nedenle Türk kadını Cumhuriyet döneminde her alanda bir değişim ve gelişim sürecine girdi ve bu süreç sonunda da modern Türkiye'nin sembolü haline geldi⁴¹.

Medeni hukuk alanında yeni bir kanun oluşturma düşüncesi başarısızlığa uğrayınca gelişmiş bir ülkeden medeni kanun alma düşüncesi uygulanmaya çalışıldı. Çeşitli medeni kanunlar incelendikten sonra İsviçre Medeni Kanunu'nun alınmasına karar verildi. Bu kanun, diğer gelişmiş ülkelerin yaptığı kanunların sonuncusu idi. Dili herkes tarafından anlaşılabilir kadar basitti ve modern bir kanunlar bütünüydü. 17 Şubat 1926'da kabul edilen bu kanun 4 Ekim 1926'da yürürlüğe girdi⁴². Bu, sosyal yapıda gerçekleşen ve gerçekleşmesine çaba gösterilen değişimler açısından önemli bir adım oldu⁴³.

Yeni medeni kanun ile birlikte Türk kadını aile hayatı içerisinde erkekle eşit haklar elde etti⁴⁴. Kadın-erkek eşitliği, kabul edilen kanunlarla devlet güvencesine alındı. Böylece aile hayatında eşitliğin korunması sağlandı⁴⁵.

Türk Medeni Kanunu, kadın-erkek ilişkilerini düzenlemesi ve kişi hak ve özgürlüklerini güvence altına alması bakımından, Türk vatandaşlarının durumunu modern ve gelişmiş ülkeler seviyesine çıkardı. Özellikle de Türk kadınının toplumdaki konumunu yükseltti. Bu medeni kanunun Türk kadını üzerinde olumlu etkileri oldu. Bunları şöyle ifade etmek mümkündür:

1- Türk Medeni Kanunu'nun evlenme ve boşanma ile ilgili hükümlerini uygulayacak olan makamlara rehberlik etmesi açısından 1926'da bir "*Evlenme Talimatnamesi*" yayımlandı. Buna göre 18 yaşını bitiren kız ve erkek reşit kabul edilerek

⁴⁰ Emre Önder, Hatice Karakuş, "*Atatürk ve Hukuk Devrimleri*", **Hukuk Gündemi Dergisi, Atatürk Özel Sayısı**, S.1, Ankara, (Mayıs-2013), s.43.

⁴¹ Ahmet Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İstanbul, 1992, s.143.

⁴² A. Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri...**, s.144.; F. Kırzioğlu, **Türk İnkılâp Tarihi**, s.98.

⁴³ T. Ateş, **Türk Devrim Tarihi**, s.239.

⁴⁴ Burhan Göksel, "*Atatürk ve Kadın Hakları*", **Atatürk Araştırma Merkezi**, I, S.1, Ankara, (Kasım-1984), s.233.

⁴⁵ **TBMMZC**, II/22, s.229-234.

evlenebilirdi. Bunun dışında Adalet Bakanlığı 1927’de, yabancı Müslümanların ikinci bir kadınla evlenmek için yapacakları müracaatların kabul edilmeyeceğini vurguladı. 3038 sayılı kanunla, önceden medeni nikâh yapılmadan “*dini nikâh*” kıyma hakkındaki ceza hükümleri genişletildi⁴⁶.

2- Türk Medeni Kanunu ile toplumsal alanda kadın ve erkek arasındaki eşitsizlik son buldu ve mutlak bir eşitlik sağlandı. Buna göre; kadın, gündelik hayatta erkek ile aynı haklara sahip olacaktı. Ayrıca ekonomik hayatta da erkek ile eşit hale geldi. Bu olumlu etki sonucunda Türk kadını toplumsal hayattaki her mesleğe girebilme hakkına sahip oldu.

3- Toplumun en önemli çekirdeğini oluşturan aile hayatında erkeğin sahip olduğu bütün ayrıcalıklar kaldırıldı. İslami sisteme göre erkek maddi durumu müsaitse ve isterse, imam nikâhı ile dörde kadar kadınla evlenebilir ve hepsini bir evde bulundurabilirdi⁴⁷. Bu kadınlara “*kuma*” ya da “*ortak*” adı verilmekteydi. Onların bir arada yaşama mecburiyeti vardı. Çocukları aynı veraset hakkına sahipti. Ancak Türk Medeni Kanunu’nun kabul edilmesi ile birlikte bir erkek sadece bir kadınla evlenebilecek, kadın da sadece bir erkekle hayatını devam ettirebilecekti.

4- Boşanma konusunda kadının ağır zulüm görmesi ve büyük ahlaksızlık gibi Kadı Mahkemesi’nde geçerli olan şikâyet hakkı dışında sözü dinlenmemekteydi. Medeni Kanun’un kabulüyle birlikte boşanma nedenleri hem kadın için hem de erkek için aynı kabul edildi.

5- Bu kanun öncesi boşanan bir ailede çocukların velayeti sadece erkeğe verilirken, Medeni Kanun ile birlikte her ikisine de verilmeye başlandı.

6- Medeni Kanun ile aile birliğinin kurulması için “*medeni nikâh*” yöntemi benimsendi. Buna göre tek kadınla ve “*Belediye-Muhtar nikâhı*” ile Nüfus Kütüğü’ne geçirilerek, evlenme usulü kabul edildi. Bu, nikâhın devlet eliyle güvence altına alınması demektir. Ancak resmi nikâh işlemi tamamlandıktan sonra çiftler isterlerse, “*dinsel tören*” ya da “*imam nikâhı*” da yaptırabilirlerdi. Bu uygulamaya kimse engel

⁴⁶ Gotthard Jaschke, **Yeni Türkiye’de İslamlık**, Ankara 1972. s. 27.

⁴⁷ Bu uygulama İslam’daki bir takım görüşlerle de desteklenmeye çalışılmaktaydı Bu görüşlerin ortak özelliği ise şu idi: “*Çok karılı*” evliliklerde Müslüman kadın, “*modern kölelikten*”, yani “*fuhuştan*” kurtarılmaktaydı. Çünkü erkeğin gözü dışarıda, yani başka kadınlarda iken bu uygulama sayesinde bu durumun gerçekleşmesi önlenmekteydi. Erkeği şehvetini elinin altındaki çeşitli kadınlarla gidermek suretiyle evlilik dışı ilişkilere kalkışmaktan vazgeçiriyordu. Ancak “*tek karılı*” sistemde, erkek karısından başka kadınlarla görüşmek isteyeceğinden, bu ilişkiler hem erkeği ve hem de kadını toplum gözünde küçültmekte idi. Aynı zamanda evlilik dışı doğan çocuklar da ayrı bir sorun oluşturmaktaydı. Kadının kadınlık gururunu ve haysiyetini yok sayan çok eşli evlilik, Şeriat’ın dörde kadar kadın alma hakkını tanıyan esaslarını “*kutsal*” ve “*ahlaki*” olarak göstermeye çalışılmaktaydı. (İlhan Arsel, **Şeriat ve Kadın**, İstanbul, 1990, s.311.)

olamazdı. Böylece hem dinsel duyguların hem de ailenin devlet tarafından korunması sağlandı⁴⁸.

7- Miras konusunda da kız ve erkek çocuklar arasındaki eşitsizlik ortadan kaldırıldı. Mecelle’de kadın, baba-ana mirasından erkek kardeşe göre yarım hisse almaktaydı. Bu durum kadın ve erkeğin toplumdaki konumu açısından büyük bir adaletsizliğin göstergesiydi. Medeni kanunun kabulü ile birlikte bu alandaki eşitsizlik sonlandırıldı. Kadına erkek kardeşlerle birlikte eşit miras hakkı tanındı. Dönemin koşullarına göre değerlendirilirse, medeni kanunun getirdiği hükümler Türk kadınına âdete çağ atlattı.

8- Medeni kanun ile birlikte kadın-erkek ilişkilerinde, eski hukuk sistemindeki eksikler ve çelişkiler ortadan kaldırıldı. Bunun yerine akılcı ve modern bir yöntem uygulanmaya çalışıldı⁴⁹.

9- 1926’da kabul edilen medeni kanun ile toplumda Türk kadını birçok hak elde etti. Kadının toplumdaki yeri ve değeri arttı. “*Ataerki*” toplumlardakinden farklı olarak sosyal hayatta kadın, erkek ile aynı statüye ulaştı. Medeni kanun sonrası hukuk alanındaki yansımalar sosyal hayatta da görüldü. Cumhuriyet öncesi dönemde İstanbul’da bir kadın, yanında kocası bile olsa, sokakta ya da arabada bir erkekle yan yana gezemezdi. Dışarıya birlikte çıksalar bile, koca, karısını düşünmeden önden gitmekteydi⁵⁰.

10- Kadın, hiçbir zaman kocasıyla birlikte bir toplantıya katılamazdı. Bunun sebebi Müslümanlar arasında kadınlı erkekli bir toplum hayatının olmaması idi. Kadınlara eğitim yolu açıldıktan sonra da, kız okullarındaki erkek hocalar, haremağalarından seçilmekteydi. Tiyatrolarda kadın rolleri, ya İngiltere’de Kraliçe Elizabeth döneminde olduğu gibi erkeklere ya da Hristiyan kadınlara verilmekteydi. Ancak İstanbul dışında Anadolu’nun bazı bölgelerinde köylü kadınları daha özgürdü. Yabancılar önünde olmamak koşuluyla, yüzleri açık gezebilmekteydi. Bunu o bölgenin gelenek ve göreneklerinin daha az tutucu olmasına bağlamak mümkündür. Ayrıca kadınların ekonomik nedenlerden dolayı, tarlada çalışmak ve evin dışında ailenin ihtiyaçlarını gidermek için gerekli başka işleri de yaptıkları bir gerçektir⁵¹.

⁴⁸ Fatma Acun, “*Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyetine Değişme ve Süreklilik*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi**, XVI, Ankara, 1999, s.162.

⁴⁹ A. Mumcu, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri...**, s.144.

⁵⁰ Lord Kinross, **Atatürk-Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, s.468.

⁵¹ L. Kinross, **Atatürk-Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, İstanbul, 2016, s.468.

11- Osmanlı toplumunda kadının sosyal hayattaki konumu erkekten sonra idi. Bunu eğlence sektöründe de görmek mümkündü. Örneğin İstanbul'da açılan ilk sinemaların en belirgin özelliği sadece erkekler için olmasıydı. İlerleyen zamanlarda buna kadınlar da dâhil oldu. Ancak salonlarda kapıdan sahneye doğru dikey bir perde ya da paravan ile kadın ve erkekler birbirinden ayrılmaktaydı. Fevziye Kırathanesi'nde bu ayırım tahta bir paravan ile Askeri Müze Sineması'ndaki salonda ise demir parmaklıkla yapıyordu⁵².

12- Bunun gibi uygulamalar dışında kadınlar, vapur, tramvay ve tren gibi ortak kullanılan taşıt araçlarında, "haremlik" denilen özel yerlerde seyahat etmekteydi. Erkeklerle bir arada bulunamazlardı. Sinemanın dışında tiyatrolar ve umumi eğlence yerlerinde peçeli ve çarşafli olarak belli gün ve saatlerde bulunabilirlerdi⁵³. Yeni medeni kanunun kabulü sonrasında Türk kadınına verilen haklar ile birlikte kadın-erkek ayırımına sebep olan sorunlar ortadan kaldırıldı. Türk kadınları başta sinema olmak üzere sanatsal her türlü alanda yer almaya başladı⁵⁴.

13- Türk Medeni Kanunu kabulü sonrasında kadınlar hukuk alanında elde ettikleri kazanımların dışında sosyal hayatta -çeşitli mesleklerde- ve politikada da görüldü. Beş yıl sonra Türk kadınları belediye seçimlerine katılma hakkını kazandı. 11 Aralık 1934'te, Anayasa'nın 10. ve 11. maddelerinde yapılan bir değişiklik ile "erkek" sözcüklerinin yanına "kadın" sözcükleri de eklendi. Seçmen yaşı da on sekizden yirmi ikiye çıkartıldı. Seçim Yasası'nın -İntihab-ı Mebusan Kanunu- 2, 5, 11, 23 ve 58. maddelerinde de değişiklikler yapıldı. Böylece kadınlara her türlü seçme ve seçilme hakkı verildi⁵⁵.

8 Şubat 1935'te yapılan genel seçimlerde ise Mustafa Kemal Atatürk'ün desteğiyle TBMM'ye on yedi kadın milletvekili seçildi⁵⁶. Atatürk, aklındaki Türkiye'yi kadını ve erkeği ile eşit şartlara sahip bir ülke olarak görmeyi istiyordu. Nitekim bunu Cumhuriyet'in ilanından önce 31 Ocak 1923'te İzmir'de Eski Gümrük binasında yapılan toplantıda, "...kadınlar hayat-ı içtimaiye de erkeklerle beraber yürüyerek birbirinin yardımcısı ve destekçisi olacaklardır"⁵⁷ sözüyle de kadın-erkek eşitliğinin Türk Devleti'nin esaslarından biri olacağını ifade ediyordu.

⁵² Doğan Koçak, "Türk Sinema Tarihine Bir Katkı: Tarihsel Süreç İçerisinde Milli Mücadele Konulu Üç Film", *Atatürk Dergisi*, VII, S.2, 2018, s.100-101.

⁵³ F. Kırzioğlu, *Türk İnkılâp Tarihi*, s.99.

⁵⁴ Âgah Özgüç, *Başlangıcından Bugüne Türk Sinemasında İnkler*, İstanbul, 1990, s.33.

⁵⁵ Afet İnan, *Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler*, İstanbul, 2009, s.249-250.

⁵⁶ L. Kinross, *Atatürk-Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, s.480.

⁵⁷ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, II, s.286.

SONUÇ

Cumhuriyet ile birlikte kadın hakları konusunda ciddi bir zihniyet ve bakış açısının değiştirilmesi düşüncesi ortaya çıktı. Bu özellikle kadının toplumdaki konumuyla ilgiliydi. Kısa vadede birçok değişiklik gerçekleştirildi. 1926'da kabul edilen yeni Medeni Kanun da bunun bir göstergesiydi. Yeni bir Türkiye kurulurken kadının erkekle rolleri eşit olacaktı. Türk Medeni Kanunu, Türk kadınına özgürlüğünü verme yolundaki ilk adımdı.

Medeni kanun kabul edilmeden önce uygulanan yöntemler her alanda kadın ve erkek arasında eşitsizliğe sebep oluyordu. Bu eşitsizliklerden birisi erkeğin birden fazla kadınla evlenebilmesiydi. Bu evlenme yöntemi sadece fiili olarak değil, aynı zamanda yasal olarak da vardı. Evlenmede yaş sınırı yoktu. 1922-1925 yılları arasında yapılan medeni kanun çalışmalarında komisyonların “*eski düşüncelerden*” vazgeçememesi ya da yenilikçi olmamaları yeni Türkiye açısından önemli bir sorun idi. Bu nedenle de eski kanunlar üzerinde değişiklik yapma düşüncesinden vazgeçildi ve medeni kanunun dışarıdan alınmasına karar verildi. Bunun için Avrupa'daki aile kanunlarının “*en medenisi*” kabul edilen İsviçre Medeni Kanunu kabul edildi.

Atatürk, aile yaşamının sağlam temellere dayandırılması için yasalarla güvence altına alınmasını istiyordu. 1926'da Medeni Kanun'un kabul edilmesiyle birlikte erkeğin birden fazla kadınla evlenmesi yasaklanıyor, böylece aile ilişkilerine düzen ve huzur kazandırılıyordu. Ayrıca kadın Evlenme ve Miras Hukuku'nda erkekle eşit hale getiriliyordu. Dini nikâh yerine medeni nikâh şart koşulmaktaydı. Ayrıca evlilik yaşamı süresince kadın, ekonomik ve hukuksal yönden güvence altına alınmaktaydı.

Mustafa Kemal Atatürk, evliliğin, aile yaşamının ve ailedeki kadının önemini sık sık vurgularken bu birlikteliğin huzurlu ve eşit şartlarda olmasını tavsiye etmekteydi. Şu sözleri de aile hayatına verdiği önemi açıkça göstermekteydi: “*Eşini mesut edebilecek herkes evlenmelidir. Çoluk çocuk sahibi olmalıdır. Bana bakmayınız. Bu meselede örnek İsmet Paşa'dır. Benim hayatım başka türlü düzenlenmiştir. Buna rağmen tecrübesini yaptım. Sonradan anladım ki, bu iş benim başarabileceğim bir iş değilmiş*”.

Atatürk'ün medeni kanunla ilgili bütün söylemlerinden çıkarılacak en önemli sonuç şu idi: Gerçek anlamda medeni toplumlar, özgürleşmiş kadınlar ve erkeklerin ortak katkı ve kararlarıyla oluşturulabilir. Kadını ve erkeği ile Türk ailesini sağlam ve mantıkî temellere dayandırmak ve onun sosyal bütünleşmede ve ülke kalkınmasında aktif rol almasını sağlamak önemli bir amaç idi.

KAYNAKÇA

1- Resmi Yayın ve Tutanaklar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Albümü 1920-2010

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi

2- Araştırma Eserler

AKİPEK, Jale G., **Türk Medeni Hukuku**, I, Ankara, 1973.

ARSEL, İlhan, **Şeriat ve Kadın**, İstanbul, 1990.

Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, I, Ankara, 2006.

ATEŞ, Toktamış, **Türk Devrim Tarihi**, İstanbul, 2010.

BERKES, Niyazi, **Türkiye'de Çağdaşlaşma**, İstanbul 2003.

BOZKURT, Gülnihâl, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi Osmanlı Devleti'nden Türkiye Cumhuriyeti'ne Resepsiyon Süreci (1839-1939)**, Ankara 1996.

-----, **Batı Hukukunun Türkiye'de Benimsenmesi**, Ankara, 2010.

EMİROĞLU, Kudret – AYDIN, Suavi, **Antropoloji Sözlüğü**, Ankara, 2003.

GOLOĞLU, Mahmut, **Türkiye Cumhuriyeti Tarihi: Devrimler ve Tepkileri (1924-1930)**, I, İstanbul, 2017.

İNAL, İbnül Emin Mahmut Kemal, **Son Sadrazamlar**, I, İstanbul 1982.

İNAN, Afet, **Atatürk Hakkında Hatıralar ve Belgeler**, İstanbul, 2009.

JASCHKE, Gotthard, **Yeni Türkiye'de İslamlık**, Ankara 1972.

KARAL, Enver Ziya, **Osmanlı Tarihi**, VII, Ankara, 2003.

KAŞIKÇI, Osman, **İslâm ve Osmanlı Hukukunda Mecelle**, İstanbul 1997.

KAZMAZ, Süleyman, **Yeni Bir Güneş: Atatürk ve Anadolu Medeniyeti**, Ankara, 2004.

KINROSS, Lord, **Atatürk-Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, İstanbul, 2016.

KIRZIOĞLU, Fahrettin, **Türk İnkılâp Tarihi**, Erzurum, 1977, s.97.

MUMCU, Ahmet, **Tarih Açısından Türk Devriminin Temelleri ve Gelişimi**, İstanbul, 1992.

ÖZGÜÇ, Âgah, **Başlangıcından Bugüne Türk Sinemasında İlkler**, İstanbul, 1990.

SAKAOĞLU, Necdet, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Tarih Sözlüğü**, İstanbul, 1985.

SAYMEN, Ferit Hakkı, **Türk Medeni Hukuku**, I, İstanbul, 1960.

TAŞÇIOĞLU, Muhaddere, **Türk Osmanlı Cemiyetinde Kadının Sosyal Durumu ve Kadın Kıyafetleri**, Ankara, 1958.

Türk Kanun-i Medenîsi, Esbâb-ı Mucîbe Lâyihası, İstanbul, 1926.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Sosyoloji Sözlüğü**, İstanbul, 1969.

VELİDEDEOĞLU, Hıfzı Veldet, **Türk Medeni Hukuku**, I, İstanbul, 1968.

3- Makaleler

ACUN, Fatma, “*Osmanlı’dan Türkiye Cumhuriyetine Değişme ve Süreklilik*”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Dergisi**, XVI, Ankara, 1999, s.155-167.

BOZKURT, Mahmut Esat, “*Türk Medeni Kanunu Nasıl Hazırlandı?*”, **Medeni Kanunun XV. Yıl Dönümü İçin**, İstanbul, 1944, s.159-170.

GÖKSEL, Burhan, “*Atatürk ve Kadın Hakları*”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, I, S.1, Ankara, (Kasım-1984), s.213-235.

KOÇAK, Doğan, “*Türk Sinema Tarihine Bir Katkı: Tarihsel Süreç İçerisinde Milli Mücadele Konulu Üç Film*”, **Atatürk Dergisi**, VII, S.2, 2018, s.97-118.

MUMCU, Ahmet, “*Atatürk’ün Ankara Hukuk Fakültesi’nin Açılışında Yaptığı Konuşma (5 Kasım 1925) ’nın Sadeleştirilmiş Şekli*”, **Yargıtay Dergisi, Atatürk Armağanı**, VII, S.1-2, (Ocak-Şubat 1981), s.21-24.

ONAR, Sıddık Sami, “*Osmanlı İmparatorluğunda İslâm Hukukunun Bir Kısmının Kodifikasyonu; Mecelle*”, **İstanbul Hukuk Fakültesi Mecmuası**, XX, S. 1-4, 1955, s.31-48.

ÖNDER, Emre, KARAKUŞ, Hatice, “*Atatürk ve Hukuk Devrimleri*”, **Hukuk Gündemi Dergisi, Atatürk Özel Sayısı**, S.1, Ankara, (Mayıs-2013), s.42-45.

4-Elektronik Kaynaklar

https://www.tbmm.gov.tr/TBMM_Album/Cilt1/index.html /E.T: 11.06.2019

<https://islamansiklopedisi.org.tr/cevdet-pasa> / E.T: 17.06.2019

<https://www.biyografya.com/biyografi/9432> / E.T: 17.06.2019